

АРХІВОЗНАВСТВО

УДК 615/616 (091 / 092)

Д.В. Веденєєв

АРХІВНО-ДОКУМЕНТАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ РАДЯНСЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ЖИТТЯ ТА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СВЯТИТЕЛЯ ЛУКИ КРИМСЬКОГО (В.Ф. ВОЙНО-ЯСЕНЕЦЬКОГО)

У статті вперше проведено джерелознавчий аналіз документальних матеріалів радянських органів держбезпеки як оригінального джерела з вивчення архіпастирської діяльності та науково-медичної роботи видатного вченого-хірурга, святителя і сповідника Луки Кримського (професора В.Ф. Войно-Ясенецького). Аналізуються особливості походження та джерельні можливості документів репресування та агентурно-оперативної розробки святителя Луки органами держбезпеки з погляду поглибленого вивчення життєпису цієї масштабної фігури в історії медицини й Православ'я в Україні.

Ключові слова: архіви, документознавство, історія релігії, історія медицини, незаконні репресії, спецслужби.

Д.В. Веденєєв

АРХИВНО-ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ МАТЕРИАЛЫ СОВЕТСКИХ СПЕЦСЛУЖБ КАК ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ ЖИТИЯ И НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СВЯТИТЕЛЯ ЛУКИ КРЫМСКОГО (В.Ф.ВОЙНО-ЯСЕНЕЦЬКОГО)

В статье впервые проведен источниковедческий анализ документальных материалов советских органов госбезопасности как оригинального источника по изучению архипастырской деятельности и научно-медицинской работы выдающегося ученого-хирурга, святителя и исповедника Луки Крымского (профессора В.Ф. Войно-Ясенецкого). Анализируются особенности происхождения и источниковые возможности документов репрессирования и агентурно-оперативной разработки святителя Луки органами госбезопасности с точки зрения углубленного изучения биографии этой масштабной фигуры в истории медицины и Православия в Украине.

Ключевые слова: архивы, документоведение, история религии, история медицины, незаконные репрессии, спецслужбы.

Vedeneev Dmitry

ARCHIVE-DOCUMENTARY MATERIALS OF SOVIET STATE SECURITY ORGANS AS THE RESOURCES OF STUDYING SAINT LUKA KRYMSKIY LIFE AND SCIENTIFIC ACTIVITY. (V.F. VOINO-YASENETSKY)

In the article, the author first time analyses documentary materials of Soviet state security organs as an original resource of researching the activity and scientific and medical work of an outstanding scientist, surgeon, confessor Luka Krymskiy (V.F. Voino-Yasenetsky). The peculiarities of origins and the possibilities of documents of repressive and the state security organs agent-operative elaboration of Saint Luka's are characterized. It is reviewed from the point of view of the deep studying of this great figure in the history of medicine and Orthodoxy in Ukraine.

Keywords: archives, documentation, history of religion, history of medicine, illegal repressions, state security organs(bodies).

Святитель і сповідник Лука Кримський (доктор медичних наук, професор Валентин Феліксівич Войно-Ясенецький, 27 квітня 1877 р. – 11 червня 1961 р.) є унікальною постаттю як в історії медицини, так і Православної Церкви. Видатний богослов, архієрей, випускник медичного факультету – предтечі Київського національного медичного університету – він став єдиним зі священнослужителів лауреатом Державної премії в галузі науки (1946 р.). За його класичними працями з хірургії й донині вчать майбутні лікарі, а церковне вшанування святителя є в Україні, Росії, Греції, Балканських країнах.

Життєпис свт. Луки увібрав майже 40 років служіння в єпископському сані, десятиліття хірургічної практики, тисячі врятованих життів, у т. ч. – поранених воїнів у роки Великої Вітчизняної війни. Професор створив понад 100 серйозних наукових праць, провідною з яких стала книга «Нариси гнійної хірургії», що витримала кілька перевидань і нині залишається настільною у практиків [1]. Йому належить розробка оригінальних методів анестезії й оперування [2]. Скарбницю богословської думки поповнили 1 250 укладених ним текстів проповідей [3], богословсько-філософська робота «Дух, душа і тіло» та праця «Наука і релігія» як кредо людини, що ніколи не протиставляла ці поняття [4]. З 1946 р. і до блаженної кончини архієпископ Лука очолював Кримську єпархію РПЦ.

У березні 1996 р. за присутності 40 тисяч віруючих відбулося знаходження мощів архієпископа Луки, які й зараз почивають у Свято-Троїцькому кафедральному соборі Сімферополя (нині – Свято-Троїцький жіночий монастир). 2000 р. святитель-хірург прославлений у лику новомучеників і сповідників російських як сповідник (який постраждав за віру, але промислом Божим вижив). Українською Православною Церквою заснований Орден святителя Луки Кримського. Також владика Лука канонізований як місцево вшанований святий Красноярьської єпархії РПЦ.

Важливим суспільним актом стало ухвалення Верховною Радою України 6 липня 2011 р. Постанови № 3599-VI «Про вшанування пам'яті Валентина Феліксівича Войно-Ясенецького (святителя і сповідника Луки),

православного святого, вченого, лікаря-хірурга, подвижника, архієпископа Кримського та Сімферопольського», яка стимулювала додаткове вивчення життя та діяльності, увічнення молитовного та наукового подвигу святителя.

Постать та життє свт. Луки цікаві дослідникам історії Церкви та державно-релігійних відносин в атеїстичному СРСР, незаконних репресій проти віруючих і тим, що кримський владика повною мірою запізнався із жорстокими гоніннями на Церкву, апофеозом яких став Великий терор 1937-1938 рр. Як доповідало керівництво Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС) СРСР Й. Сталіну, лише в серпні-листопаді 1937 р. арештували 166 православних архієреїв (з них репресували – 81), 9 116 священників (відповідно – 4629), 2 173 монахів (934), а всього за цей проміжок часу затримали 31 359 «церковників і сектантів» [5, 5; 6]. Особисто єпископ Лука арештовувався та проходив у чотирьох сфабрикованих проти нього (1923, 1924, 1930, 1937 рр.) кримінальних справах, загалом провів у в'язницях та на засланні 11 років. Поштовх до юридичної реабілітації незаконно репресованого вченого дав його онук, доктор економічних наук, голова комітету Державної Думи Росії В. Лисичкін. 2000 р. він особисто ініціював доручення Військовій прокуратурі Генеральної прокуратури РФ, і у квітні 2000 р. відбулася повна реабілітація В.Ф. Войно-Ясенецького [7].

Аналізуючи стан попередньої наукової розробки теми, передовсім розглянемо існуючі археографічні видання, присвячені життю святителя-хірурга, які здебільшого оприлюднюють, передовсім, різнопланові документи органів держбезпеки, присвячені св. Луці, а також певні інформаційно-звітні документи 1946-1961 рр. державних органів із контролю за релігійною сферою життя СРСР (уповноважених Ради у справах РПЦ при РМ СРСР по Кримській обл. (добірка таких документів оприлюднена біографом свт. Луки, В. Марущаком) [8, 203-323]). При цьому автор-публікатор не зосереджується на документознавчому аналізі згаданих першоджерел.

Продуктивним документальним виданням матеріалів радянської спецслужби, які стали продуктом слідчих дій та негласної розробки свт. Луки, став упорядкований ке-

рівником архівного підрозділу СБ України в АР Крим А. Валякіним збірник «Архієпископ Кримський Лука (Войно-Ясенецький) под надзором ГПУ-НКВД-МГБ» [5]. Пізнавальна цінність видання полягає у відтворенні характерних кримінально-процесуальних та інших документів 1923-1939 рр., пов'язаних із трикратним арештом і перебуванням ученого під слідством, а самі оригінали слідчих справ перебувають на збереженні в Росії та Узбекистані (за місцем провадження). Крім того, упорядники оприлюднили низку доповідних записок до Міністерства держбезпеки (МДБ) СРСР, які містять матеріали агентурного стеження за архієпископом Лукою з боку профільного підрозділу Управління МДБ по Кримській обл.

На сьогодні найбільш повний масив документів спецслужби щодо «вивчення» свт. Луки опублікований у вигляді збірника (в т. ч. – зусиллями багатолітнього знаного дослідника репресій проти Церкви протоієрея Миколая Доненка, настоятеля храму Покрови Пресвятої Богородиці у Нижній Ореанді) «Крымская епархия под началом святителя Луки (Войно-Ясенецкого)» [9]. Капітальне видання документів увібрало основний масив доповідних записок із заведеної УМДБ Криму на правлячого архієрея справи-формуляра «Мракобес» до союзного МДБ, в яких на підставі агентурних повідомлень розкривається життєдіяльність та суспільні погляди владики Луки під час його служіння на кримській кафедрі РПЦ. Автори-упорядники супроводили збірник розлогою вступною статтею, проте вона має оглядовий характер, не містить фахового архівознавчого аналізу, опису самого документоутворювача (антирелігійного підрозділу УМДБ) тощо.

Важливі для вивчення багатогранної діяльності свт. Луки документи видані у фундаментальному збірнику з історії Православної Церкви у воєнні 1941-1945 рр. [10]. Зокрема, йдеться про листування владики Луки з вищим ієрархами РПЦ – унікальний документ від 15 липня 1944 р., де архієпископ Лука звернувся з листом до керуючого справами Московської єпархії, митрополита Крутицького Миколи (Ярушевича) з власною програмою активізації діяльності РПЦ і протидії офіційному ате-

їзму [10, 117-125]. У країні, як писав він, панує «безпросвітна релігійна тьма», народ «дичавіє в голоді духовному». Було також розглянуто причини «широкого поширення безбожництва в нашому народі й причетному до науки суспільстві» та запропоновано відповідні заходи щодо відродження християнської проповіді й життя у СРСР. У цьому само виданні вміщені й подальші документи, адже пропозиції архієпископа викликали відверту тривогу у високих керівників ідеологічної сфери СРСР (начальника Управління пропаганди й агітації ЦК ВКП (б) Г. Александрова, секретаря ЦК Г. Маленкова, керівника антирелігійного підрозділу НКДБ СРСР Г. Карпова): лист «представляє досить великий політичний інтерес», автор «висуває широку програму активізації діяльності духовництва й непримиренної боротьби церковників проти матеріалізму.., показує, наскільки далеко йдуть плани деяких видатних діячів з духовництва» [10, 321].

Архівні матеріали, у т.ч. – кримінально-слідчих справ та справ оперативної розробки, використані у низці наукових і науково-популярних працях Т. Барасва, О. Боброва, Б. Богомолова, В. Глущенкова, В. Лисичкіна, А. Поповського, А. Черкасової та інших авторів, присвячених медичній, духовній та суспільній діяльності свт. Луки [11-18], історико-медичному нарисі автора статті [19]. Водночас дослідники не ставили за мету документо-знавчий та джерелознавчий аналіз відповідних документів спецслужб.

Між тим, згадані документи є не тільки вельми інформативним (хоча і специфічним) джерелом з вивчення життєпису визначної особи, але й надають значні пізнавальні можливості для студювання особливостей оперативної діяльності радянських спецслужб, перетворених комуністичною владою в основне знаряддя придушення й контролю релігійного життя принаймні 1920-1950-х рр. (підрозділ з розробки релігійного середовища з'явився у ВЧК Ф. Дзержинського вже у лютому 1919 р.)

Метою статті є джерелознавчий аналіз походження, класифікація та виявлення науково-пізнавальних можливостей архівно-документальних матеріалів радянських органів держбезпеки як специфічного джерела

вивчення релігійної та наукової діяльності свт. Луки Кримського у контексті історії державно-церковних відносин в СРСР.

Вивчення автором біографії свт. Луки дозволяє стверджувати, що основними групами документальних матеріалів радянських спецслужб, в яких містяться прямі або опосередковані свідчення про цю історичну фігуру, можна вважати такі:

– архівні кримінальні (слідчі) та судові справи (документи);

– справа агентурно-оперативної розробки («справа-формуляр» за тодішньою термінологією), яка велася на правлячого архієрея Криму Управлінням МДБ-КДБ Кримської обл.;

– інформаційні документи УМДБ-УКДБ по Кримській обл. стосовно стеження за архієпископом Лукою, які систематично надсилалися до антирелігійного підрозділу центрального апарату МДБ-КДБ СРСР;

– звітні та інформаційно-аналітичні документи по «церковно-сектантській лінії» УКДБ по Кримській обл., що надходили до антирелігійного підрозділу центрального апарату МДБ-КДБ Української РСР (з 1954 р., моменту передачі Кримської обл. до складу УРСР);

– агентурно-оперативні та інформаційно-звітні документи зі справ оперативної розробки інших значущих персон, до кола спілкування яких входив святий-хірург.

31 травня 1923 р. відбулося таємне рукоположення отця Валентина (Войно-Ясенецького, професора Ташкентського держуніверситету) в сан єпископа архієпископом Ташкентським і Туркестанським Інокентієм, який обрав йому ім'я одного з апостолів, євангеліста Луки – художника й лікаря. Але вже 10 червня єпископ Лука був затриманий секретним відділом (СВ, підрозділ, що займався політичним розшуком, членами колишніх некомуністичних партій, середовищем інтелігенції, релігійною сферою) Повноважного представництва Головного політичного управління (органи держбезпеки) Туркестанського краю. Перша слідча справа, яка зусиллями оперпрацівників (тривалий час оперативними одночасно виконували і функції слідчих) акумулювала «компрометуючі матеріали» на В.Ф. Войно-Ясенецького, завершилася рішенням 6-го відділення (антирелігійного) СВ ОДПУ СРСР

про адміністративну висилку єпископа на 2 роки в Наримський край (Східний Сибір). Документи справи дають уявлення і про суворі умови відбування покарання, тиск на засланого, заборону йому здійснювати богослужіння тощо [5, 13-33].

Відбувши заслання, у 1926-1930 рр. єпископ Лука (відвідавши батьків у Черкасах) продовжував працювати в Ташкенті. Однак «вільна» виявилася недовгою. Починався черговий виток репресій проти Церкви, синхронізований з розгортанням колективізації. Якщо в 1923-1924 рр. у СРСР заарештували 2 469 священнослужителів різних конфесій, у 1931-1932 рр. – 19812. 23 квітня 1930 р. стався новий арешт єпископа Луки. Незважаючи на серію голодувань, у квітні 1931 р. Особлива нарада (позасудовий орган) при НКВС СРСР ухвалила заслати його в Північний край. Провівши майже рік у таборі «Макариха» під Котласом, учений потрапив у заслання в Архангельськ [8, 48-49].

Серед документів 1930-1931 рр., які можна виокремити як значущі для вивчення життєпису вченого, назвемо його власноручні записки про хід роботи над «Нарисами гнійної хірургії», документи про оголошене ним голодування, тяжкий стан здоров'я і ним же складений заповіт (зворушливим епізодом якого є заповідання доньці Олені, крім іншого, «чорних чоток з хліба») [5, 33-39].

У 1934-1937 рр. професор Войно-Ясенецький працював у районній лікарні Андижана, Ташкентському інституті невідкладної хірургії. Отут його й застав пік масових незаконних репресій, одним з основних об'єктів яких стала Православна Церква. Усього ж за один тільки 1937 р. у СРСР закрили 8 000 храмів, ліквідували 70 єпархій і вікаріатств, розстріляли 60 архієреїв із 250 загалом страчених або померлих у місцях позбавлення волі до смерті Й. Сталіна [20]. Справу єпископа Луки вело секретно-політичне відділення Управління держбезпеки НКВС Узбекської РСР. Підслідний нікого не обмовив, не дав неправдивих свідчень на інших людей (ряд інших священнослужителів, які проходили по цій справі, дали під тиском неправдиві показання на свт. Луку, проте це їх не врятувало – вони були розстріляні в грудні 1937 р.).

Документи справи зайвий раз дають уявлення сучасникам про механізм тотального беззаконня та жорстокості, яка поширювалася навіть на служителів Господніх. Валентина Феліксовича піддавали безперервним багатоденним допитам, позбавляли сну, били (т. зв. «конвеєр»). Одне з таких катувань тривало із 23 листопада по 5 грудня 1937 р., викликаючи галюцинації й знемогу. У такому стані чекісти змусили підслідного підписати протокол з «визнанням» участі в «контрреволюційній нелегальній організації». З важким набряком ніг і серцевим нападом літню жертву беззаконня помістили до тюремної лікарні.

13 лютого 1940 р. Особлива нарада НКВС СРСР ухвалила заслати Войно-Ясенецького в Красноярський край терміном на 5 років за «участь в антирадянській організації» [5, 40-82]. З початком війни зголосився до хірургічної праці, і в липні 1941 р. він уже приступив до операцій, а з 30 вересня 1941 р. професор В.Ф. Войно-Ясенецький став консультантом усіх шпиталів Красноярського краю і головним хірургом евакогоспіталю № 1515. Літній, хворий учений-єпископ працював по 8-9 годин, робив 3-4 операції в день.

Патріаршим указом від 5 квітня 1946 р. архієпископ Лука, лауреат Сталінської премії I ступеня, був призначений на Сімферопольську й Кримську кафедри РПЦ. З цього часу він потрапляє під щільний агентурний догляд відділення «О» (розробка релігійного середовища) Кримського УМДБ, яке завело на нього справу агентурної розробки № 6291 «Мракобес» по лінії «церковно-православної контрреволюції» [9, 274]. Про становище Православної Церкви в Криму, 58 діючих парафій та закриті монастирі свідчать звітні документи до Києва антирелігійного підрозділу УМДБ [21, оп.21, спр.17].

Документоутворювачами щодо свт. Луки виступали підрозділи органів МДБ-КДБ, що займалися «боротьбою з антирадянськими елементами із числа духовенства, церковників та сектантів»). У період перебування його на Кримській кафедрі подібні функції виконували відділи «О», у 1950-1953 рр. – 2-і відділи (відділення) 5-го Управління МДБ УРСР та обласних УМДБ, а після створення 1954 р. КДБ при РМ СРСР – 6-й відділ 4-го (секретно-

політичного) Управління КДБ УРСР та його органи на місцях. Головним інструментом оперативної розробки релігійного середовища виступав агентурний апарат.

Зокрема, у Криму станом на середину 1955 р. «церковниками й сектантами» займалося 3-є відділення 4-го відділу (секретно-політичного) обласного УКДБ. У відділі працювало 15 оперативників, по цій лінії існували групи в апаратах уповноважених КДБ в Ялті, Севастополі, Євпаторії, Керчі та Феодосії. В антирелігійному відділенні працювало троє співробітників, що тримали на зв'язку 14 агентів по лінії розробки РПЦ, велися справи-формуляри на 6 священників та 3 учасників «церковного активу» [21, оп. 21, спр. 16, арк. 72-73; спр. 17, арк. 114, 120].

Агентура держбезпеки працювала в найближчому оточенні владики, включаючи низку священників, діаконів, особистого водія, канцеляриста, що контролював листування тощо. Саме за повідомленнями негласних джерел укладалися інформаційні зведення про настрої. «антирадянські висловлювання», поточну діяльність архієрея до Москви та республіканського МДБ-КДБ [22]. Агентура була «підведена» й до близьких до архієрея священнослужителів і мирян, супроводжувала владика в поїздках по майже 60 кримських парафіях. Ніщо не випадало з уваги «наглядачів». Повідомлялося, наприклад, що в Ялті владика відвідав академік В. Філатов і мав з ним «усамітнену тривалу бесіду». Відвідавши разом з архієреєм Ялтинський собор, видатний офтальмолог причастився в нього [22, спр. 51, т. 2, арк. 119-120]. Агентура «добула» перший том машинопису проповідей ієрарха. У чекістських документах стосовно видатного хірурга, що врятував численні солдатські життя, застосовували визначення «ворожа діяльність». «Будучи антирадянськи налаштований, – підкреслювали чекісти у доповідях вищим начальникам, – Лука активно виступає проти матеріалістичного вчення, проявляє антирадянські судження й приймає активні дії до пожвавлення діяльності духовенства й церкви» [21, оп. 21, спр. 17, арк. 113].

Чекісти оперативно реагували на «небажані» вчинки святителя, направляючи, зокрема, доповідні записки до обкому Компартії.

Наприклад, 6 травня 1947 р. начальник УМДБ генерал-майор Марсельський інформував обласний комітет партії «про вплив архієпископа Луки на студентів Сімферопольського медичного інституту й медичний персонал». Повідомлялося, що на підставі інформування УМДБ обком партії вказав керівництву медичного інституту «надалі уникати користування лекціями архієпископа Луки» [22, спр. 51, т. 2, арк. 119]. Після цього професор остаточно втратив можливість нести свої фундаментальні знання та колосальний хірургічний досвід колегам і майбутнім лікарям.

Проте особливо тривожило чекістів-«релігієзнавців» зростання популярності архієпископа Луки серед молоді, студентів, інтелігенції (молодь становила 10-12% парафіян на Пасху 1949 р. при загальному значному збільшенні числа тих, хто молився, порівняно з 1948 р., – у Керчі вдвічі, у Сімферополі – з 5 800 до 9 000, у Севастополі – з 2 600 до 6 500 і т. д.) [22, спр. 64, т. 2, арк. 123]. Чекісти фіксували, що Кримський архіпастир свідомо наближає до себе й призначає на парафії священників, що мали дореволюційний стаж служіння, пройшли через ГУЛАГ, брали цих «авторитетних і ревних служителів» в оперативну розробку [22, спр. 64, т. 3, арк. 247-248].

Чимала частина агентурно-інформаційних матеріалів присвячена політичним поглядам та «антирадянським висловлюванням» архієрея. Наприклад, розуміючи фарс безальтернативних виборів до Верховної Ради РРФСР, владика Лука не міг затаїти свого роздратування. Як інформував агент «Жвавий», відвідавши в грудні 1946 р. виборчу дільницю, піднаглядний єпископ не приховував перед оточенням негативного ставлення: іду на вибори, але «прикро мені тут, ідемо звідси швидше... О, окаянні!» [22, спр. 51, т. 2, арк. 147]. При всьому ворожому й зневажливо-му ставленні до репресованого архієрея. Контрозвідники усе ж таки документально констатували, що він не веде антиурядової агітації, в проповідях приділяє значне місце антивоєнній агітації, критиці війні США у Кореї (1950-1953 рр.), ядерного шантажу, й підтримує миротворчі заходи СРСР на міжнародній арені.

Поширеним видом документів щодо «вивчення» архієрея слугували місячні, річні та інші циклічні звіти УМДБ-УКДБ до профіль-

ного керівництва у Києві, де тема контролю за свт. Лукою займала неабияке місце.

Нарешті, чимало відомостей агентурно-оперативного походження відносно архієпископа Луки сконцентровано у справах-розробках на відомих діячів Церкви та науки. Серед них доцільно згадати справу-формуляр «Старий», що велася УМДБ-УКДБ по Одеській обл. на визначного вченого-офтальмолога, глибоко релігійного академіка В.П. Філатова [21, оп. 5, спр. 14, т. 3], де наявні відомості про зустрічі академіка з архієпископом Лукою під час відвідин останнього Одеси (в НДІ очних хвороб Філатова працював один із синів свт. Луки).

Чимало згадок про кримського владика трапляється у спецповідомленнях Одеського УМДБ до МДБ УРСР та СРСР, присвячених агентурному нагляду за Патріархом Алексієм I, який щороку тривалий час перебував у своїй Одеській резиденції. 24 серпня 1952 р. владика Лука відвідав главу РПЦ, спілкувався з ним та іншими архієреями. Як повідомив агент МДБ «Петров», гість із Криму докладно розповідав про підготовку ним нового труда з хірургії, в укладених же семи томах текстів проповідей. Він щиро поділився з «джерелом» творчими планами з написання згадуваної вже книги «Дух, душа й тіло» (наявні були 140 сторінок рукопису), скаржився, що труд лежить як баласт, адже такі думки в наші дні не схвалюються [21, оп. 20, спр. 10, арк. 34]. До слова, наведені документи виявлені нами у справі оперативної розробки Одеської духовної семінарії, що вказує на необхідність широкого архівного пошуку та ретельного вивчення документальної спадщини вищезгаданих антирелігійних підрозділів спецслужби.

Проведений нами історико-документознавчий аналіз дозволяє дійти висновків, що малодосліджені та нещодавно розсекречені архівно-документальні матеріали антирелігійних підрозділів радянських спецслужб слугують вартісним і продуктивним емпіричним матеріалом як для всебічного вивчення архіпастирської та науково-громадської діяльності святителя Луки Кримського, так і для сумлінного наукового розуміння особливостей політики радянської держави по відношенню до Православної Церкви, специфічної ролі в ній органів держбезпеки. Відповідно, доцільним

уявляється використання таких матеріалів для дослідження форм і методів оперативної та репресивної діяльності органів ОДПУ-НКВС-НКДБ-МДБ-КДБ.

Із висвітлених і підданих нами класифікації груп документальних матеріалів спецслужб найбільш інформативними є повідомлення місцевих органів держбезпеки до центрального апарату МДБ-КДБ СРСР та УРСР, що тривалий час уклалися на підставі агентурно-оперативних матеріалів. Певний еміричний матеріал несуть і протоколи допитів та деякі

інші документи з архівно-слідчих справ на свт. Луку. Враховуючи історичні, ідеологічні та відомчі обставини появи документів (аж до своєрідної агресивно-принизливої фразеології по відношенню до Церкви та її священослужителів), механізм фабрикації кримінальних справ та упереджений підбір самих відомостей про «об'єкт оперативної розробки», необхідно наголосити на критичному ставленні та ретельній експертизі документальної спадщини спецслужб атеїстичної держави.

Використані джерела

1. Войно-Ясенецкий В.Ф. Очерки гнойной хирургии / В.Ф. Войно-Ясенецкий, проф. – Л. : Медгиз, 1956. – 631 с.
2. Войно-Ясенецкий В. Поздние резекции при инфицированных огнестрельных ранениях суставов / В.Ф. Войно-Ясенецкий, проф. – М. : Медгиз, 1944. – 96 с.
3. Святитель Лука (Войно-Ясенецкий). Проповеди годового круга. – М. : Артос-Медиа, 2009. – 622 с.
4. Архиепископ Лука (Войно-Ясенецкий). Наука и религия. – М. : Образ, 2007. – 192 с.
5. Архиепископ Крымский Лука (Войно-Ясенецкий) под надзором ГПУ-НКВД-МГБ : сборник документов / сост. А. Валякин. – Симферополь : ГУ СБУ в АРК, 2010. – 174 с.
6. Бажан О. Репресії серед духовенства та віруючих в УРСР в часи «великого терору» : статистичний аспект / О. Бажан // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2007. – № 2. – С. 15-17.
7. Лисичкин В.А. Крестный путь святителя Луки. Подлинные документы из архивов КГБ. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2001. – 444 с.
8. Марущак Василий, протодиакон. Святитель-хирург: Житие архиепископа Луки (Войно-Ясенецкого) / Василий Марущак, протодиакон. – М. : Даниловский благовестник, 2006. – 416 с.
9. Крымская епархия под началом святителя Луки (Войно-Ясенецкого) : сборник документов. – Симферополь : Н. Ореанда, 2010. – 576 с.
10. Русская Православная Церковь в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. : сборник документов. – М. : Изд-во Крутицкого подворья, 2009. – 765 с.
11. Бараев Т.М. «Приидите ко мне, все труждающиеся и обремененные» (В. Ф. Войно-Ясенецкий (Святитель Лука) и военно-врачебное дело) / Т.М. Бараев. – Одесса : Фаворит, 2011. – 120 с.
12. Бобров О.Е. У каждого своя Голгофа / О.Е. Бобров. – Донецк : Заславский А.Ю., 2009. – 128 с.
13. Богомолов Б.П. Валентин Феликсович Войно-Ясенецкий. К 130-летию со дня рождения / Б.П. Богомолов, А.М. Светухин // Хирургия. – 2007. – № 12. – С. 69.
14. Глущенко В. Святитель Лука – взгляд в будущее / В. Глущенко. – Полтавская епархия : Спасо-Преображенский Мгарский монастырь, 2002. – 224 с.
15. Год со святителем Лукой Крымским : Церковный календарь-дневник. – Симферополь : Родное Слово, 2013. – 384 с.
16. Лисичкин В.А. Святой Лука / В.А. Лисичкин. – Краснодар, 1999. – 219 с.
17. Поповский М.А. Жизнь и житие Войно-Ясенецкого, архиепископа и хирурга / М.А. Поповский. – М. : Пик, 2001. – 476 с.
18. Черкасова А.В. Ф. Войно-Ясенецкий (архиепископ Лука) / А.В. Черкасова // Медицина и религия. – 2000. – № 6. – С. 44-45.
19. Веденєєв Д.В. Лікар і архіпастир: діяльність святителя Луки Кримського в контексті історії медицини і церковно-державних відносин у СРСР : історико-медичний нарис / Д.В. Веденєєв, В.Д. Веденєєв. – К. : УФК, 2015. – 72 с.
20. Бутовский полигон. 1937-1938 гг. Книга Памяти жертв политических репрессий. Вып. 8. – М. : Альзо, 2007. – С. 102-103.

21. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ). – Ф. 2.
22. Архів Головного управління Служби безпеки України в АР Крим. – Ф. 1.

References

1. Voino-Yasenetsky, V.F. (1956). Essays of purulent surgery. LA: Medgiz [in Russian].
2. Voino-Yasenetsky V.F. (1944). Late Resection with infected short-wounded injuries. – Moscow : Medgiz [in Russian].
3. St. Luke (V.F. Voino-Yasenetsky). (2009). Homilies of year circle. – Moscow : Artos-Media [in Russian].
4. Archbishop Luke (V.F. Voino-Yasenetsky). (2007). Science and religion. – Moscow : Image [in Russian].
5. Archbishop Luke Krymskiy (V.F. Voino-Yasenetsky) (2010). Under the supervision of the GPU-NKVD-MGB: collection of documents. Simferopol: SU SBU in the ARC [in Russian].
6. Bazhan, A. (2007). Repression of the clergy and believers in the USSR at the time of the “great terror”. statistical aspect. Archives VUChK-GPU-NKVD-KGB, 2, 15-17 [in Ukrainian].
7. Lisichkin, V.A. (2001). Cross way of St. Luke. Original documents of IZ KGB archives. Rostov-on-Don: Phoenix [in Russian].
8. Maruschak, V. (2006). Saint-surgeon: Living of archbishop Luka (V.F. Voino-Yasenetsky). Moscow: Danylovskyy blahovestnyk [in Russian].
9. Under the principle Krymskaya diocese of St. Luke (V.F. Voino-Yasenetsky): collection of documents. (2010). Simferopol: N. Oreanda [in Russian].
10. Russian Orthodox Church in the Great Patriotic War Years 1941-1945 biennium. Collection of documents. (2009). Moscow: Izd Krutytskoho podvorya [in Russian].
11. Baraev, T.N. (2011). Come to me, and all truzhdayuschyeya obremenennue (V.F. Voino-Yasenetsky (St. Luka) and the military doctoral cause). – Odessa : Favorite [in Russian].
12. Bobrov, O.E. (2009). Each has own Calvary. Donetsk: Zaslavskyy AY [in Russian].
13. Bohomolov, B.P., Svetuhyn A., Felyksovyeh, V. (2007). V.F. Voino-Yasenetsky. 130th anniversary of birth. Surgery, 12, 69 [in Russian].
14. Hluschenkov, W. (2002). St. Luke – LOOK in the future. – Poltava diocese: Savior Transfiguration Monastery Mgarsky [in Russian].
15. Bishop Luke Krymskiy: Church calendar-diary. (2013). Simferopol: Rodnoy mir [in Russian].
16. Lysychkyn, V.A. (1999). Saint Luka. Krasnodar [in Russian].
17. Popovskyy, M.A. (2001). Life and live V.F. Voino-Yasynetsky, archbishop and surgeon. Moscow: peak [in Russian].
18. Cherkasova A. (2000). V.F. Voino-Yasenetsky (Archbishop Luka). Medicina i religia, 6, 44-45.
19. Vedenev D.V., Vedenev, V.D. (2015). Doctor and Archbishop: St. Luka Krymsky's activity in the context of the history of medicine and church-state relations in the USSR: historical and medical essay. – Kyiv : UFK [in Ukrainian].
20. Butovsky's Ranges. 1937-1938 biennium. Book of memories of political victims of repression. (2007). (Vol. 8.), (pp. 102-103). Moscow: Alzo [in Russian].
21. Sectoral State Archive of the State Security Organ of Ukraine (SBU GDA). – Form 2 [in Ukrainian].
22. Main Archive of the Security Service of Ukraine in Crimea. – F. 1 [in Ukrainian].